

Б.Кравченко. – Вид. 2-е. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2009. – С.21–423.

16. Предисловіе // Модернизм. Анализ и критика основных направлений / под ред. В. Ванслова, Д. Коплинского. – 2-е изд., перераб. – М.: “Искусство”, 1973. – С.7–9.

17. Пролеев С. Риторизация философии та літератури як тенденція нашого часу / С. Пролеев та ін. // Філософська думка: [матер. круглого столу “Філософія і література”]. – 2011. – №1. – С.5–22.

References

1. Aheyeva V. Ukrain's'ka impresionistychna prosa / V.Aheyeva. – K.: Vipol, 1994. – 160 s.

2. Andrukhovych Y. Pamyati Solomii / Y.Andrukhovych // Den'. – 2000. – №1 (vivtorok, 11 sichnya).

3. Vernudina I. Estetyko–psyholohichnyj dyskurs mezhi XIX–XX stolit': ukrains'ka model': avtoref. dys... PhD: 09.00.08 / I.Vernudina. – K.: B.v., 2012. – 36 s.

4. Hundorova T. ProYavleniya slova. Dyskursiya rann'oho ukrains'koho modernizmu: Postmoderna interpretatsiya / T.Hundorova. – 2-е vid., perepob. ta dop. – K.: Krytyka, 2009. – 447 s.

5. Hundorova T. Trohy pro modernizm v Ukraini ta dyad'ka v Kiyevi / T.Hundorova // Krytyka. – 2010. – №1–2. – S.35–39.

6. Zubrits'ka M. Modernist' svitospryjnyattya: literaturno–teoretichni doslidzhenya Solomii Pavlichko / M.Zubrits'ka // Teoriya literatury / S.Pavlichko; uporyad. V.Aheyeva, B.Kravchenko. – Vyd. 2-е. – K.: Vyd–vo Solomii Pavlichko “Osnovy”, 2009. – S.7–17.

7. Yosypenko S. Literstura yak predmet istoriko–filosofs'koho doslidzhenya / S.Yosypenko // Filososfs'ka dymka. – 2011. – №1. – S.57–69.

8. Yosypenko S. Filosofiya ta literatura s'ohodni: problema vzayemodii chu vzayemodiya yak problema? / S.Yosypenko ta in. // Filososfs'ka dymka: [mater. kruhloho stolu “Filosofiya i literatura”]. – 2011. – №1. – S.5–22.

9. Il'nytskij M. Vid “Molodoi Muzy” do “Praz'koi shkoly” / M.Il'nytskij. – Lviv, 1995. – 319 s.

10. Kobryns'ka N. Ne hody, Hrits', na vechornytsi. (Drama Starys'koho i narodna pisnya) // Vybrani tvory / N.Kobryns'ka. – K.: Derzh. vyd–vo hudozh. l–ry, 1958. – S.367–370.

11. Kulikova I. Filisofiya i iskystvo modernizmu / I.Kulikova. – 2-ye izd., dop., – M.: Politizdat, 1980. – 272 s.

12. Malahov N. Modernizm: kriticheskij ocherk / N.Malachov; red. V.Vanslov. – M.: Izobn. Iskusstvo, 1986. – 152 s.

13. Moklytsya M. Modernizm yak strykytra. Filosofiya. Psyholohiya. Poetyka / M.Moklytsya. – Luts'k: Vezha, 2002. – 295 s.

14. Morenets' V. Natsional'ni shlyahy poetychnoho modernu pershooi polovyny XX st.: Ukraina i Pol'shcha / V.Morenets'. – K.: Vyd–vo Solomii Pavlichko “Osnovy”, 2002. – 327 s.

15. Pavlichko S. Dyskurs modernizmu v ukrains'kij literaturi // Teoriya literatury / S.Pavlichko; uporyad. V.Aheyeva, B.Kravchenko. – Vyd. 2-е. – K.: Vyd–vo Solomii Pavlichko “Osnovy”, 2009. – S.21–423.

16. Predisloviye // Modernizm. Analiz i krytyka osnovnykh napravlenij / pod. red. V.Vanslova, D.Koplinского. – 2-ye izd., pererab. – M.: “Iskusstvo”, 1973. – S.7–9.

17. Proleyev S. Rytoryzatsiya filosofii ta literatury yak tendentsiya nashoho chasu / S.Proloyev ta in. // Filososfs'ka dymka: [mater. kryhloho stolu “Filosofiya i literatura”]. – 2011. – №1. – S.5–22.

Zayika T.P., PhD student of Ukrainian philosophy and culture Department, Taras Shevchenko national university of Kyiv (Ukraine, Kiev), tanyushka_zayika@mail.ru

Ukrainian modernism of the end of XIX – the beginning of the XX century as a “new” model of cultural self-identity

The article is devoted to the analysis of development of Ukrainian modernism. Main attention is concentrated on the problem of necessity of systematization and typology of all complex of knowledge about Ukrainian modernism as a “new” model of cultural self-identity.

Keywords: modernism, Ukrainian literature, socialist realism, imperialism, model of cultural self-identity.

Zayika T. P., aspirantka kafedry ukrainской философии и культуры, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), tanyushka_zayika@mail.ru

Український модернізм кінця XIX – початку XX століття як “нова” модель культурної самоідентичності

Рассмотрена тема становлення українського модернізму. Головне внимание сосредоточено на проблеме необходимости систематизации всего комплекса знаний об украинском модернізме как о “новой” модели культурной самоідентичности.

Ключевые слова: модернізм, українська література, соцреалізм, імперіалізм, модель культурної самоідентичности.

* * *

УДК008:316.7

Іванова К. А.

доктор філософських наук, професор, проректор з науково–педагогічної (виховної) роботи, Національний фармацевтичний університет (Україна, Харків), ivanovakarina1@mail.ru

ЗМІНИ КУЛЬТУРИ: АДАПТИВНІ І ДЕЗАДАПТИВНІ

Аналізується особлива роль інформації як одного з найпотужніших чинників культурних змін в умовах глобалізації. Рух інформації є заміником руху структурних елементів системи і, певною мірою, – заміником змін взаєодії. Спонтанність культурних змін, що відбуваються в результаті інформаційної революції у сучасному світі, дуже складно пояснити, спираючись на традиційні підходи інтерпретації культурогенезу і культурних змін. Впливаючи на індивіда, інформаційний потік може вимірювати його поведінку. Інформація розглядається як чинник адаптивних і дезадаптивних змін в культурі, а також аналізується динаміка цих впливів та їх можливих наслідків для подальшої долі культури.

Ключові слова: культура, культурні зміни, дезадаптивність, адаптивність.

Культура завжди задана конкретному індивіду як невід’ємна складова його буття. Вона склалася “як є” і тому її рецепіюють як невідворотне дане. Індивід не може мати справи безпосередньо з культурним субстратом. Якщо акциденції не мають суто логічного характеру, то виступають лише як образи можливого. Людина має справу з конкретними інститутами, у функціонуванні яких більш–менш правильно відтворюється культурна матриця. Підкреслимо, що йдеться не про “обрану” особистість, а про кожного пересічного члена суспільства.

Спонтанність культурних змін, що відбуваються в результаті інформаційної революції у сучасному світі, дуже складно пояснити, спираючись на традиційні підходи інтерпретації культурогенезу і культурних змін. За загальним правилом суттєві культурні зміни відбуваються саме шляхом витіснення “меритократії” в будь–яких її формах. Суб’єктом “спонтанності” виступає “випадковий” індивід, а основою стохастичного характеру соціокультурних процесів виступає різноманітність і непередбачуваність форм індивідуальної поведінки.

Культурні зміни полягають у тому, що культура розглядається як колообіг: індивід – мікросередовище – засоби комунікації – речі – макросередовище – масова культура – особистість. Ця схема може бути використана для опису процесу акультурації індивіда і становлення його як особистості. За допомогою цієї ж схеми можна описати процес культурних змін. Культурні зміни можна уявити як результат втрати адекватності під час передачі інформації у наведеному ланцюжку. На кожному стикові існує небезпека втрати сигналу або його зміни. Оскільки йдеться не про

абстрактні інституції, а про людей, які діють у цих “оболонках”, зміни можуть мати спонтанний характер у будь-якій точці цієї системи. У результаті спонтанна зміна може починатися на будь-якій ділянці в ланцюгу передачі сигналу. З огляду на це, культура також може розглядатися як аутопоезисна система.

У цьому значенні запропонована схема має умовний характер. Рух сигналу не тотожний рухові інформації. Сигнал–стимул як основа змін характерний для взаємодії структурних елементів системи, які не втратили автономного характеру і не стали самостійними сутностями. Сигнал є феноменальним проявом структурних елементів культури, її зримою процесуальністю й самообґрунтуванням енергетичної ефективності культури. Разом із тим, інформація, за Н. Луманом, це те, що розпізнається в процесі комунікації під час посилення повідомлення.

Рух інформації в постійно оновлюваній “мережі знань” не може тлумачитися як культура, якщо сюди не додати механізм діяльності або “суспільної практики”, у процесі здійснення якої породжуються і/або підтверджуються трансльовані засобами інформації культури. Підтвердження має енергетичний характер, тобто перевіряється їхня ефективність у процесі отримання ресурсу з навколишнього середовища. “Шум”, що виникає в процесі діяльності пов’язаних із неоднорідністю оцінок такої ефективності на індивідуальному рівні. Необхідне відоме усереднення, перевірка інформації у багатьох індивідуальних актах, у “безпосередній дійсності”. Лише практика є доцільною, чуттєво–предметною і свідомою діяльністю зі здобуття енергії, а інформація виступає як “інфраструктура” або ж механізм запуску “випереджального відбиття”, пов’язаного з теорією “інформаційного заподіяння”. Власне інформацією можна вважати перевищення “сигналу” над “шумом”. Інформація виникає у результаті взаємного посилення “сигналів”, що генеруються суспільною практикою, як адекватних, релевантних ситуаціям ефективного здобуття ресурсу. Унаслідок цього інформація є відчуженим образом дійсності, автономним щодо неї. Вона обертається в “мережі знань” як у сфері, незалежній від досвіду конкретного індивіда, визначає усереднені образи реальності, безпосередньо не пов’язані також із практиками освоєння й осмислення дійсності, які існують у даній культурі.

Унаслідок цього культурами існують незалежно від реальності і можуть бути джерелами перетворення флуктуацій на можливі напрями змін системи або самі бути такими. Обмін інформацією – це енергетично ефективний обмін сигналами на внутрішньосистемному рівні, де окремі елементи структури “розуміють” один одного з півслова. Інформація активно обертається всередині структури культури за загальним правилом виникнення й існування організації. Організації ж виникають тоді, коли витрати на переговори всередині потенційної організованої структури нижчі, ніж у випадку безпосередньої взаємодії елементів сукупності.

“Слабка взаємодія” – це інформаційна взаємодія елементів структури, які діють зазвичай або переважно як ціле, в межах якого простежується не взаємодія, а *функціональна залежність*. Точна кількісна

визначеність, що характеризує функціональну залежність – це і є “стаття економії” системи, яка не витрачає енергію на флуктуації в процесі встановлення субординації, розподілу ролей і “винагороди” (енергетичної компенсації) за виконувану функцію в межах “рольової організації” системи. У тій частинці, якій елементи складають *ціле*, вони не потребують взаємодії. У суттєвому сенсі вони стають *єдиним*, позбуваючись завдяки такій єдності, потреби переходу чогось у щось, тобто руху, хоча б і в межах структури елементів. “Міксис” призводить до втрати частини руху, оскільки зміна вже сталася.

Якщо ми говоримо про структурну єдність, то слово “єдність” передбачає момент злитості, нерозчленованості, який може бути абстрагованим навіть у рамках “діалектичного” судження – як вияви суперечності іманентного будь-якій речі або процесу. У тій мірі, в якій системі притаманна внутрішня єдність, вона зменшує рух і взаємодію своїх структурних елементів, які перетворюються на функціональні складові системи.

Таким чином, збільшення інформаційних потоків у системі вказує зменшення кількості руху всередині неї, а отже, її здатність реагувати на зовнішні й внутрішні виклики, тобто свідчить про зниження її адаптивних можливостей із позиції швидкості і якості реакції. Рух інформації є заміником руху структурних елементів системи і, певною мірою, – заміником змін взагалі. Інформаційний потік ніби компенсує нестачу руху в системі, який є наслідком прагнення системи до гомеостазису. Він означає рух там, де він зник як феномен дійсності. Інформація як процес лише імітує рух із погляду виконання необхідних системі функцій, допомагаючи фіксувати її стан. Тому інформація має кумулятивну, “охоронну” природу щодо культури як системи. Разом із тим, вона обслуговує “не зарегульовані” процеси всередині системи, оскільки стосовно них є “сублімованим” потоком змін. Як другорядні, ці процеси стають єдиним адаптивним потенціалом системи. Їхнє функціонування переважно пов’язане з необхідністю безперервної аккультурації індивідів, інкорпорованих у дану культуру. Трансльовані культурами в цій ситуації можуть ставати незалежними від цілісності культури, потрапляючи під вплив індивідів соціокультурних груп.

Втрата необхідності в адекватному сигналі–взаємодії породжує інформацію у вузькому розумінні. Інформація виступає інструментом розподілу ресурсів усередині культури і сама перетворюється на ресурс. В інформаційній сфері обертаються другорядні з погляду стабільності даної системи елементи культури, що відповідають не за субстанціональні характеристики культури, а за її акцидентальні властивості. Разом із тим, мета аккультурації породжує необхідність *опису* основних характеристик культури. Такий опис, відірваний від субстрату, стає вибіркоким, фрагментарним і випадковим щодо реальності культурної системи. Він дедалі менше може бути зіставлений із критерієм енергетичної ефективності системи. Унаслідок цього в описі збільшується кількість викривлених флуктуацій.

Потік цих флуктуацій може бути описаний як процес постійного оновлення “мережі знань” або просто

як постійно оновлювана мережа знань. Оскільки потік інформації представлений в єдиній, не охопленій контролем частині культури – на рівні індивідуальної рефлексії і в процесі аккультурації індивіда, він може призвести до відповідного потоку флуктуацій актів індивідуальної поведінки.

Потік інформації скорочує виведення енергії на периферію, оскільки заміщує реальні взаємодії віртуальними. Тому він накопичує енергію хаосу, знижуючи можливість культури як дисипативної системи. При цьому не відбувається взаємодія елементів та їхнього руху як результату такої взаємодії. Енергія хаосу наростає в усіх точках проходження інформації. У цілому ж інформацію у вузькому розумінні можна уявити як різноспрямований потік акцидентів, тоді як сигнали відображають фактичне функціонування культури в реальному середовищі. Сигнали належать “міксісу” культури в розумінні її цілісності, а інформація – якостям–можливостям у межах культурної цілісності. Інформація повідомляє про сукупність можливих шляхів змін. Потік цих повідомлень, удавано збільшуючи різноманітність, насправді дезорієнтує систему щодо реальної взаємодії внутрішнього і зовнішнього характеру, необхідних із погляду її виживання.

Культурний “шум”, який виробляють еволюції інформації, починає “забивати” основний сигнал, породжуючи “шум” як на індивідуальному рівні, так і на рівні мікросередовища. Під основним сигналом тут розуміють передачу змісту, який відбиває сферу практики і ментальні стереотипи, що притаманні певній культурі як саме “цій”. Альтернативний характер інформації приводить не лише до можливості, але й до необхідності вибору на індивідуальному рівні. Вибір піддає сумніву структури менталітету, а потім і існування сутнісних елементів культури, культурних універсалій. По суті, інформація в цьому значенні є “інструментом хаосу”, механізмом проникнення хаосу в дисипативну структуру, що існує за рахунок хаосу.

У цьому значенні культура як дисипативна структура містить хаос сама по собі. Хаос, посилюваний культурою на власній периферії, безперервно доганяє її у вигляді процесів ентропії, які проникають вглиб культури як системи. Тому інформація як знаряддя хаосу не приходить ззовні, а народжується неповною розмірністю культури як системи з фрактальниматрактором. Інформація відбиває внутрішню альтернативність можливих культурних змін. Кожну із цих альтернатив можна розглядати як акцидентію, що може перетворитися насамостійну можливість–силу. Проте в дійсності це не справжні можливості з погляду гомеостазису системи як “цієї”, але те, що шляхом руйнування менталітету приводить до збільшення адаптивних можливостей членів абстрактного соціуму, наприклад, за рахунок загибелі даної культури, як це сталося після мусульманського завоювання Візантії й Балканського півострова. Потік інформації є джерелом хаосу саме через те, що акти вибору із пропонованих альтернатив покладаються на другорядні структури культури і на індивідів.

Потік інформації вразливий для флуктуацій, оскільки він є середовищем породження “малих збурень”. Потік інформації не пов’язаний із цілісністю

культури, тому термін інформація особливо приваблює прихильників концепції “постсучасної”, “мозаїчної” культури. Фундаментальна нестабільність системи інформації визначається тим, що поблизу критичних точок руху інформації діють групи тиску, а тим, що інформація, що є вкожному акті руху локально надлишковою, є принципово недостатньою з огляду на зв’язок із сутнісним шаром культури. Не випадково максимальну інформативність пов’язують із максимально можливою новизною передачі повідомлення. Тому найбільш інформативним визнається найбільш довільний набір знаків, тоді як внутрішньокультурна взаємодія виникає в процесі ідентифікації.

Новизна справжньої інформації надлишкова з погляду структурної одиниці культурної системи, яка її отримує, і принципово недостатня через те, що в ній не міститься те, що “потрібно”, – з позицій функціонування ідентичності. З огляду на це інформація не може передавати цілісність культури в будь-якому значенні цього слова. Вона завжди відзначається неповнотою, на відміну від сигналів, які прямо відповідають практичній діяльності щодо здобуття енергії і *відтворюють* структури менталітету і в широкому плані пов’язані з такою діяльністю. Тому засоби інформації лише *передають* там, де система *вигворює* і *відтворює* культурну реальність. У цьому аспекті інформація виступає есенцією внутрішньокультурної зміни, що відтворює потік акцидентів.

На відміну від тотальності зв’язків культури, внутрішньокультурна інформація завжди і принципово часткова. Вона передає лише можливий фрагмент реальності, який не можна назвати “моментом” реальності в гегелівському розумінні в усій його “однобічності” [2], оскільки цей фрагмент реальності в його неповноті може реалізовуватися як змістовна “тотальність” культури, визначивши одну з її альтернативних еволюцій.

Для світу природи обґрунтування інформаційної взаємодії невідворотно обертається зауваженнями про те, що взаємодіють, і причини безпосередньо, фізичні об’єкти. Для світу людини концепція інформації, що впливає на свідомість, є цілком адекватною.

Впливаючи на індивіда, інформаційний потік може вимірювати його поведінку, що за певних умов може ставати чинником еволюції культури в цілому, наприклад, у випадку, коли він опиняється в точках найбільшої чутливості культури як системи зі складною організацією. Ідеться про чинник випадковості, який статистично породжується індивідуальною поведінкою, оскільки індивід свідомо робить неповну вибірку фактів із потоку трансльованої інформації. Через те, що цей процес має імовірнісний характер, а особливості індивідуального сприйняття відбирають різні факти і зближують їх між собою, відбувається процес їх штучного перекомбінування, що і є основою флуктуацій і змін на надіндивідуальному рівні [4, с.109].

Однак флуктуації не набуваютькумулятивного характеру: кумулятивність має значення на етапі еволюційного розвитку у вузькому сенсі, у процесі “реалізації потенцій”. Проте через відірваність від субстрату ці інформаційні флуктуації можуть як

зникати у потоці “шумів”, так і перетворюватися на самостійні можливості–сили. Засоби масової комунікації у вузькому розумінні нівелюють названий процес індивідуальної флуктуації–сприйняття і можуть шляхом статистичного відбору за принципом бажаності/небажаності спрямовувати процес культурних змін у визначеному напрямі, задаючи тенденцію. Але й це можливе у процесі еволюційних адаптивних змін.

Деадаптивність культурних змін обумовлена неадекватністю зв'язку людини з середовищем, опосередкованим, зокрема механізмом *сприйняття*, який має активний щодо реальності характер і відірваний від безпосереднього *відчуття*. Індивід оперує образами, які можуть викривлено передавати зміст реальних процесів, або зменшуючи їхній “масштаб”, або збільшуючи його. Типовим прикладом є сприйняття інформації за допомогою реклами.

Саме реклама, за виразом Нікласа Лумана, належить до найзагадковіших феноменів мас–медіа. “Як можуть заможні члени суспільства, пише він, – бути настільки дурними, щоб витратити немалі гроші на рекламу заради підтвердження своєї віри в дурість інших? Важко втриматися, щоб не заспівати тут хвалу глупоті, але, здається, що це спрацьовує – нехай навіть у форма само організованої глупоти” [3, с.74]. Відповідно, як філософ і соціолог Н. Луман розглядає цей феномен, що все активніше й навіть агресивніше заповнює інформаційний простір та витісняючи простір культурний, виступаючи засобом маніпуляції індивідів, про які писав М. Горкгаймер.

Особливість реклами, на переконання Н. Лумана викладене в його праці “Реальність мас–медіа”, полягає в наступному: реклама “наче бере на себе смертний гріх мас–медіа – начебто це може врятувати всі інші передачі” [3, с.74]; реклама декларує свої мотиви і, водночас, відточує і часто–густо приховує свої засоби; реклама вдається до психологічних засобів, які діють комплексно і намагаються обійти когнітивну сферу, схильну до критики, тобто свідома увага активується впродовж надзвичайно короткого часу, так що для критичного оцінювання або продуктивного вибору на залишається часу; реклама грає з розрізненням свідоме/несвідоме; дефіцит часу компенсується виразністю рекламної продукції; ігнорування “інтерконтекстуальності”, в чому полягає відмінність реклами від мистецтва; діє закон переривання і надія на те, що саме завдяки цьому негайно активуватиметься згадування про щось побачене; витонченість форми, що знищує інформацію, що не дає приводу для подальшої комунікації; парадоксальне слововживання, наприклад, витрачаючи кошти ви можете “заощадити” ті ж кошти; приховування об'єкту, за який треба заплатити.

Успішність функціонування реклами як різновиду мас–медіа та засобу маніпуляції полягає ще й у тому, що, незважаючи на відверту маніфестацію власних інтересів, з одного боку, та правові межі, – з іншого, визначається ще й співучасті у самообмані самого адресата. Споживачеві “навіюється думка про свободу вибору, а це передбачає, що адресат по своїй волі бажає

того, чого він, власне кажучи, абсолютно не хоче” [3, с. 75].

Для аналізу функціонування реклами в культурному середовищі варто зазначити що вона також може виступати чинником культурних змін, оскільки причетна до формування смаку у людей, в яких він відсутній. “Ця функція зміщення смаку – зауважує Н. Луман, – є тим важливішою з огляду на те, що сьогодні зник взаємозв'язок між належністю до соціального прошарку та смаком (який ще передбачався у XVIII ст.), а також з потребою додаткового прищеплення смаку у випадку стрімкого кар'єрного зростання та нерегульованої практики одружень саме у вищих прошарках суспільства” [3, с. 77].

Смак розглядається як чинник структурування бажань, особливо з огляду на відсутність соціальних прошарків, які задають певні еталони соціального та культурного життя. Навпаки, верхні прошарки у своїх бажаннях, які вважає за еталон, орієнтується на рекламу, а реклама відбиває реалії ринку (який нічого, окрім товару, не пропонує), орієнтованого на ціни.

Підбиваючи підсумок аналізу феномену реклами, Н. Луман доходить висновку про те, що успіх реклами не зводиться до економічного успіху, не тотожний йому. Тут виявляється насамперед *власна функція системи мас–медіа, яка полягає у стабілізації співвідношення між надлишком і варіативністю у повсякденній культурі*. Головна проблема реклами полягає у тому, щоб “постійно представляти щось нове, що одночасно зберігає вірність марці, тобто створювати надлишковість і варіативність. Так виникає комбінація високої стандартизації з такою є високою поверхневою диференційованістю – “щось на кшталт кращого із можливих світів, в якому порядку стільки, скільки потрібно, а свободи стільки, скільки можливо” [3, с. 80].

Локальні флуктуації в дійсності “компенсуються” не соціальним контролем, а недостатністю ресурсів у даному локусі. Тобто потенційна “глобальність” локальних флуктуацій обмежується дефіцитом енергії на даному рівні культурної системи. Оскільки енергія має відносний характер, її нестача у просторі прилягання до даного локусу означає збільшення можливості перетворення події на чинник, який спрямовує еволюцію культурної системи в цілому. Надлишок енергії, який можна розглядати як “зв'язок”, накладений на систему, також може сприяти перетворенню локальної флуктуації на індивідуальному рівні на чинник глобальної трансформації системи. У цьому розумінні індивідуальне лише отримує можливість реалізувати власну тотальність, а тотальність пов'язана з притаманною локальності нечисельністю можливостей. Остання, в свою чергу, пов'язана з дефіцитом енергії в локусі, яка може перетворити нескінченну кількість потенцій лише на обмежену кількість флуктуацій.

Нескінченна кількість флуктуацій означає, що для кожного рівня існує певний пороговий розмір “помітності” флуктуацій, кількість на кожному ієрархічному рівні системи є нескінченною мірою заглиблення в її “мікроструктуру”. Але тільки деякі з них отримують можливість реалізації. Із більшості малопомітних елементів у структурі особистості та

можливих форм її поведінки, реалізуються лише деякі реакції на незначні подразнення (стимули).

Відзначимо, що через потенційну нескінченність можливостей, неможливо передбачити результати “енергетичного стимулювання” на індивідуальному рівні. Вплив завжди матиме “інтегральний” характер, тоді як відгук на нього можливий лише у визначеній точці (або точках), обмежений і завжди локальний. Поведінка індивіда є локальною щодо культурної системи як цілісності. Локальним є й прийняття індивідуального рішення або дії, що завжди підпорядковуються спонтанній флуктуації через її власну локальність.

Потік культурем і/або інфів створює лишерізноманітність можливих потенцій, що конкурують з образом–сприйняттям, який є результатом функціонування органів чуття, мислення на індивідуальному рівні. Різні комбінації (по суті нескінченні) створюють альтернативи–можливості, які реалізуються під безпосереднім впливом енергетичного (ресурсного) чинника. Лише він створює ту нерівновагу, яка забезпечує перетворення акцидентальної характеристики на сутнісну, визначаючи розвиток системи у спонтанно обраному напрямі. Тут виникає питання про зв’язок потоку культурем/інфів і енергії. Чи може потік “образів” сам створювати ситуацію нерівноваги, визначаючи еволюцію системи? Чи є інфи тією малоенергетичною взаємодією, яка визначає зміни всередині культурної системи?

По–перше, потік інформації, безумовно, потребує механізмів, а, отже, енергії, для свого поширення. По–друге, потік інформації на внутрішньокультурному рівні можна розглядати як потік низькоякісної енергії на “виході” з дисипативної структури, яку можна визначити як внутрішньокультурні засоби комунікації (частиною яких є засоби масової комунікації). Це ніби енергія зниженої якості, проте енергія, що обслуговує внутрішньосистемні цілі, і тому вона не є руйнівною для структури.

Зазвичай тут акцентується момент економії, зниження витрат на внутрішньокультурну взаємодію. Відповідно до пропонованої концепції це можна сформулювати так: інфи замінюють безпосередню й енергетично “дорогу” взаємодію. Проте йдеться саме про необхідність не втратити надлишок енергії на внутрішніх ієрархічних рівнях культури, що невідворотно приводить до накопичення надлишкової енергії, хаосу і розпаду культурної системи. Безпосередня взаємодія постійно вносила б у систему нерівновагу, що на практиці спричиняло б “нерівні” відносини, конфлікти на міжіндивідуальному рівні, “короткі замикання”, пов’язані з руйнуванням структурних елементів культурної системи.

Інформація – це ті слабкі образи, які забезпечують енергетичну взаємодію, достатню для функціонування формально–рольової структури культурної цілісності. Потік цих слабких образів формує те, що в соціології характеризується як особистість. Це те, що запобігає нерівнозі на індивідуальному рівні і може бути схарактеризоване як механізм трансперсонального контролю. Можна сказати, що інфи урізноманітнюють можливості на акцидентальному рівні особистості і

таким чином усувають можливість флуктуацій, які могли б реалізуватися як чинники глобальної еволюції системи. Вони компенсують ситуативність індивідуальних реакцій, але при цьому не обов’язково можуть розглядатися як акти соціального контролю.

Акцидентальна різноманітність забезпечує не лише конкуренцію можливостей, що попереджають перетворення випадкової флуктуації на системно значущий чинник, але й створює можливість вибору альтернатив, що ґрунтується не тільки на волі, але й на розумі. Вибір можливості, згідно з пропонованою концепцією, передбачає наявність сутнісного рівня разом із акцидентальним. Сутнісний шар особистості складає сукупність її фундаментальних біологічних характеристик, в основному темпераменту, і власнесоціокультурних, які були визначені як ментальні характеристики.

Останні є найбільш стійким утворенням, яке характеризує індивідуальний рівень культури і культурної зміни. Вони забезпечують безперервність самої зміни і структуровані навколо певних культурем, визнаних фундаментальними. Сукупність цих культурем, які переживаються психологічно як реальність, складає набір акцидентальних характеристик особистості, окреслює межі її ідентичності, характеризує як саме “цю”. Вихід за межі, окреслені ментальними рисами, означає втрату культурної ідентичності, але, разом із тим, передбачає якісну зміну.

Якісна зміна може мати і адаптивний, і дезадаптивний характер. Експансія менш значущих культурем та інфів через засоби внутрішньокультурної комунікації приводить до консервації потенційних змін, але при цьому забезпечує збереження автентичності (самості). Не слід плутати цей процес з індивідуально–психологічним за природою конформізмом, бажанням зняти відповідальність за те, що відбувається в суспільстві тощо. Йдеться саме про консервацію соціокультурної ідентичності, тоді як фізично–індивідуальний рівень буття особистості, що охоплює питання відповідальності, свободи, добра і зла, не порушується.

У пропонованому підході людина не розглядається як наділена чи не наділена універсальними чеснотами (які до того ж не є універсальними). Вона виступає як об’єкт і суб’єкт зміни, як частина механізму спонтанної зміни, важливим аспектом якого є автономія, проте зв’язок між автономією і випадковістю є значущим.

Автономність у найбільш загальному вигляді прийнято визначати як суттєву незалежність поведінки відповідних систем від зовнішнього контексту їх існування [1, с.63]. Автономність є відносною й обмеженою. Зауважимо, що як принцип автономність можна тлумачити як основу випадковості, подійності щодо контексту, не пов’язаного з автономною одиницею причинно–наслідковими відношеннями. Отже, “ідея автономності ґрунтується на розкритті того найціннішого, що закладено в понятті випадковості” [5, с.92].

Ю. Сачков посилається на І. Шмальгаузена, який показав функціональний характер диференціації й “автономізації” певних культур, що розвиваються. У цілому цей процес справедливо тлумачиться як такий,

що посилює гнучкість системи, її здатність до самоорганізації [6, с. 7].

Більш продуктивним є твердження, що автономність, доведена до межі, веде до хаосу, для якого характерна незалежність поведінки елементів одного по відношенню до іншого. У цьому розумінні в автономії індивіда закладена спонтанність можливої зміни, яка має об'єктивний, а не суб'єктивний характер.

Флуктуації на індивідуальному рівні забезпечують гнучкість системи, яка безпосередньо не пов'язана із зовнішнім викликом і функціональною адаптацією до нього. Зміни відбуваються до виникнення “потреби” і пов'язані з “безцільними”, нетелеологічними флуктуаціями, заданими вихідною незалежністю індивіда. Так само на індивідуальному рівні автономія акцидентальних характеристик особистості, забезпечує випадковий характер їх прояву.

У можливій дезадаптивності (пов'язаній із вихідною нефункціональністю) закладена рівноімовірнісність хаосу і порядку, а отже, і потенціал самоорганізації людини як “соціальної системи”. Під останнім розуміють індивіда, універсум якого включає фрагменти соціальних інститутів, культурних цінностей, організаційних відносин та ін. Тому в цілому можна погодитися з думкою про те, що “автономність, а отже, випадковість, необхідно розуміти в плані розвитку організаційного начала у складному світі” [5, с.93]. Проте не можна погодитися з обмеженням випадку як чинника, що забезпечує перехід від однієї форми чи процесу до іншої. Випадок – це прояв процесу змін, безперервно наявного у “броунівському” русі окремих елементів структури та їхніх фрагментів. Причому саме зміни, а не еволюції. Випадок – це те, що домінує в індивіді як автономній частині цілого. Незалежність від цього цілого визначає тотальність прагнень індивідуального прояву, можливість його перетворення на чинник еволюції культурної системи як цілого. Але саме це прагнення на тотальність містить можливість зміни в напрямі підвищення рівня упорядкованості культурної системи, ускладнення її ієрархічної будови.

Таким чином, взаємодія індивідуально-психологічної структури, менталітету, потоку культурем, інфів, фрагментів-вірусів, що обертаються в межах культурної системи, дозволяють уникати етичної, цільової та іншої детермінації в поясненні процесу культурних змін. Але при цьому, звичайно, вважається, що цінність та інші чинники можуть “наповнювати” собою процес зміни як такий. Однак вирішальне значення для пояснення процесу зміни і ролі індивідуальності у цьому процесі має не зміст, а сила флуктуацій у вузькому локусі внаслідок їхньої ізольованості.

Список використаних джерел

1. Балашов Е. П. Системные исследования: идея автономности / Е. П. Балашов, Ю. В. Сачков // Природа. – 1985. – №6. – С.63–69.
2. Гегель Г. Философия духа: [пер. с нем.] / Г. Гегель. – М.: Мысль, 1977. – 471с.
3. Луман Н. Реальность мас-медиа: [пер. з нім.] / Н. Луман; за ред. В. Іванова та М. Мінакова. – К.: ЦВП, 2010. – 158 с.
4. Моль А. Социодинамика культуры / Абраам Моль; вступ. ст., ред. и примеч. Б. В. Бирюкова, Р. Х. Зарипова, С. Н. Плотникова. – М.: Прогресс, 1973. – 406с.
5. Сачков Ю. В. Конструктивная роль случая / Ю. В. Сачков // Вопросы философии. – 1988. – №5. – С.82–94.

6. Шмальгаузен И. И. Факторы эволюции / И. И. Шмальгаузен. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1968. – 460 с.

References

1. Balashov E.P. Sistemnie issledovaniya : ideya avtonomnosti / E.P. Balashov, U.V.Sachkov // Priroda. – 1985. – №6. – С.63–69.
2. Gegel G. Filosofiya dyha / G.Gegel. – M.: Misl, 1977. – 471s.
3. Lyman N. Realnist mas-media / N.Lyman. – K.: CVP, 2010. – 158s.
4. Mol A. Sociodinamika kultyry / A.Mol. – M.: Progress, 1973. – 406 s.
5. Sachkov U.V. Konstryktivnaya rol slechaya / U.V. Sachkov // Voprosi filosofii. – 1988. – №5. – S.82–94.
6. Shmalgayzen I.I. Faktori evolucii / I.I. Shmalgayzen. – 2-e izd. – M.: Nayka, 1968. – 460 s.

Ivanova K. A., doctor of Philosophy, Professor, Prorector for Educational Research, National University of Pharmacy (Ukraine, Kharkiv), ivanovakarina1@mail.ru

Cultural changes

The article is devoted to analysis of a special role of information as the main factor of cultural changes in the process of globalization. The flow of information is a replacement of structure elements of system movement and in certain way a replacement of changes at all. Relying on the traditional approaches of cultural genesis and changes interpretation it's hard to explain spontaneity of cultural changes which take place as a result of informational revolution of modern world. Making influence on individual, information flow can measure his behavior. Information as a factor of adaptive and disadaptive cultural changes, dynamics of these influences and its consequences for the subsequent future of culture is analyzed in the article.

Keywords: culture, cultural changes, disadaptive, adaptive.

Иванова К. А., доктор философских наук, профессор, проректор по научно-педагогической (воспитательной) работе, Национальный фармацевтический университет (Украина, Харьков), ivanovakarina1@mail.ru

Изменения культуры: адаптивные и дезадаптивные

Анализируется особая роль информации как одного из наиболее мощных факторов культурных изменений в условиях глобализации. Движение информации является заменителем движения структурных элементов системы и, в известной мере, – заменителем изменений вообще. Спонтанность культурных изменений, которые происходят в результате информационной революции в современном мире, очень сложно объяснить, опираясь на традиционные подходы интерпретации культурогенеза и культурных изменений. Влияя на индивида, информационный поток может измерять его поведение. Информация рассматривается как фактор адаптивных и дезадаптивных изменений в культуре, а также анализируется динамика этих влияний и их возможных последствий для последующей судьбы культуры.

Ключевые слова: культура, культурные изменения, дезадаптивность, адаптивность.

* * *

УДК 792.7

Калужська В. О.
аспірантка, Київський національний університет культури
та мистецтв (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

СЦЕНІЧНИЙ ПРОСТІР ЕСТРАДНОГО МИСТЕЦТВА

Естрадне мистецтво характеризується в контексті постмодерних мистецьких практик, таких, як енвайромент, ленд-арт, перформанс. Визначаються такі номінації естрадного мистецтва, як рок-сцена, рейв-сцена, панк-сцена та ін.

Ключові слова: естрадне мистецтво, сцена, практика, постмодерн, середовище.

Естрада постмодернізму ще мало диференційована, переважно говорять про постмодерні практики, Цією проблемою обіймаються С. Бест, Д. Келлнер, Л. Васильєва, К. Гібсон та ін., але естрадний вимір сценізму в контексті енвайроменту, ленд-арту, перформансу ще не визначена.

Мета дослідження – визначити провідні постмодерні практики як парадигми інституалізації сценізму естрадного мистецтва постмодернізму.